
Kwalitatief en kwantitatief onderzoek bij een grote opdrachtgever

Onderzoeksnotitie

J.R. Kraan

1. Overzicht

Via het Stafbureau Onderzoek van het Directoraat-Generaal Welzijn van het ministerie van WVC waren per 1 juli 1986 ruim 100 onderzoeksprojecten in uitvoering. Hieronder vallen ook de onderzoeken die via advisering door programmeringscommissies uitgevoerd worden (Programmerings College voor onderzoek op het terrein van de Maatschappelijke Dienstverlening; de Adviescommissie Onderzoek Minderheden; de Stuurgroep Ouder Wordende Mens; de Coördinatiecommissie Jeugdonderzoek). Uit een snelle rubricering van deze projecten blijkt dat er: plm. 20 projecten kwantitatief van aard zijn, plm. 30 projecten kwalitatief van aard zijn, en plm. 50 projecten van gemengd karakter zijn. (Zie de publikatie *Onderzoeksprojecten WVC*, lopend en afgesloten onderzoek 1986, Rijswijk, september 1986.)

Voorbeelden van lopend *kwantitatief* onderzoek zijn:

- inventarisatie van vrijwilligersprojecten die van WVC subsidie hebben ontvangen. De verwerking vindt plaats door Bureau Inter/View BV;
- frequentieonderzoek geestelijk gehandicapten, uitgevoerd door het IVA;
- vragenlijsten voorbereiding t.b.v. een CBS-onderzoek naar gehandicapten, door het NIMAWO;
- inventarisatie van woongroepen in Nederland, Erasmusuniversiteit;
- secundaire analyse van statistische gegevens om verschillen in gezondheidstoestand van ouderen in steden en op het platteland op te sporen, Landbouwwuniversiteit Wageningen;
- onderzoek naar sportblessures in Nederland, Rijksuniversiteit Limburg.

Voorbeelden van lopende *kwalitatieve* onderzoeksprojecten zijn:

- onderzoek naar het klachtrecht bij de maatschappelijke dienstverlening, NIMAWO;
- onderzoek naar de situatie bij nieuwe stiefgezinnen, RUU;
- betekenis van de directe woonomgeving voor de sociale en hulpverleningsrelaties van ouderen, ITS;
- onderzoek naar de socialisatie binnen Turkse gezinnen, RUL (COMT);
- vervolgonderzoek naar de positie en leefsituatie van heroïnegebruikers (Criminologisch Instituut, RUG);
- onderzoek naar chronische stress in het dagelijks leven van oudere weduwen (Inter vakgroep Sociale Gerontologie, KUN).

Voorbeelden van lopende onderzoeksprojecten waarbij *zowel kwantitatieve als kwalitatieve* methoden worden gebruikt, zijn:

- hoofdonderzoek naar geweld tegen vrouwen in heteroseksuele partnerrelaties, door de Stichting Wetenschappelijk Onderzoek van Sexualiteit en Geweld, UvA;

- explorerend en beschrijvend onderzoek naar de positie van Antillianen in Nederland, UvA;
- onderzoek naar de mate van betrokkenheid van ouderenbonden bij het voorzieningenbeleid, TUT;
- programmaondersteuning op het terrein van zorgvoorzieningen en maatschappelijke positie van ouderen, RUU;
- onderzoek naar woongemeenschappen van ouderen, LUW;
- onderzoek naar de hulpvraag en het hulpaanbod in een tijd van economische teruggang op het terrein van de maatschappelijke dienstverlening, NIMAWO.

2. Een voorbeeld van kwantitatief onderzoek

Een voorbeeld is het deelonderzoek vestigings- en spreidingsbeleid van het onderzoeksproject 'Surinaamse migranten in Nederland'. Uitgangspunt van de toenmalige minister van CRM was, dat het nuttig zou zijn voor de uitwerking en eventueel latere bijstelling van het beleid (zoals neergelegd in de regeringsnota 'De positie van migranten uit Suriname en het beleid op middellange termijn') te beschikken over gegevens die richting kunnen geven aan de beleidsvoering van overheden, welzijnsinstellingen en andere instanties.

In 1977 is het ITS van start gegaan met een oriënterende voorfase waarin de voorlopige globale onderzoeksvraag verder is uitgewerkt. Eén van de vijf voorgestelde deelonderzoeken betrof een evaluatie van het spreidingsbeleid. Een drietal vragen werd gesteld:

1. Welke doelstellingen heeft de rijksoverheid voor ogen gehad met dit beleid?
2. Zijn die doelstellingen gerealiseerd?
3. Welke zijn de effecten van dit beleid voor de leefsituatie van migranten die met dit beleid te maken hebben gehad; in eerste instantie voor de woonsituatie, maar daarnaast ook voor andere aspecten van de leefsituatie (zie p. 5 en 6, ITS-publikatie 'Het vestigings- en spreidingsbeleid').

Het onderzoek richtte zich vooral op een vergelijking van de maatschappelijke en sociale situatie van drie onderscheiden categorieën: de 'verstrooiden', de 'gebundeld gespreiden' en de 'zelfstandig gevestigden'. Deze vergelijking is toegespitst op huisvesting, werkgelegenheid, onderwijs, groepsverband en maatschappelijke begeleiding. De informatie is verzameld via mondelinge interviews aan de hand van een gestructureerde vragenlijst met open en gesloten vragen. Aanbevelingen die geformuleerd zijn ten aanzien van een eventueel opnieuw te voeren spreidingsbeleid zijn niet uitgevoerd, omdat er in tegenstelling tot wat verwacht kon worden op dat moment niet weer zo'n grote stroom migranten naar Nederland is gekomen. Voor herhuisvesting zijn geen specifieke maatregelen genomen. Wat de resultaten met name teweeg hebben gebracht – op basis van de constatering dat de migranten, die gehuisvest waren via het Centraal Bureau Huisvesting, relatief beter terecht zijn gekomen dan diegenen die zich zelfstandig gevestigd hebben – is, dat de angel gehaald is uit de heftige discussie tussen overheid en vertegenwoordigers van de Surinaamse migranten over het gevoerde spreidingsbeleid. Daarmee is een vruchtbaar klimaat ontstaan om constructief naar oplossingen te zoeken voor de grote problemen van de Surinaamse migranten in Nederland. Daarbij is het bijzonder schrijnend, dat het gesignaleerde werkloosheidspercentage van 25% in 1979 inmiddels gestegen is tot bijna 40%!

3. Een voorbeeld van kwalitatief onderzoek

Een goed voorbeeld is het in WVC-opdracht uitgevoerde onderzoek naar heroïnegebruik

in Nederland. In 1978 had bij het Stafbureau Onderzoek, na overleg met de betrokken beleidsambtenaar van WVC, de idee post gevat dat:

1. het heroïneprobleem meer gedefinieerd zou moeten worden als een maatschappelijk probleem dan eenzijdig als een probleem van openbare orde of als een individuele afwijking;

2. het overheersende beeld van 'de heroïnegebruiker' in de politiek, de hulpverlening en de samenleving, een passende aanpak van de problematiek in de weg stond.

Om met name een genuanceerd beeld van de heroïnegebruikers in onderscheiden typen op concrete wijze te kunnen presenteren is een kwalitatieve onderzoeksbenadering gekozen. Daarbij zouden de leefwijze, en de betekenis daarvan voor de heroïnegebruikers zelf, uitgangspunt moeten zijn. Een door de onderzoekers te ontwikkelen theorie zou wetenschappelijke méérwaarde moeten leveren, boven een louter journalistieke benadering. Vooraf gedifferentieerd naar de categorieën gebruikers: blanke Nederlandse mannen, blanke Nederlandse vrouwen, mannen van Surinaamse afkomst, zijn 68 heroïnegebruikers uitvoerig geïnterviewd. Zij kregen de ruimte om hun eigen levensverhaal, bewegredenen, maatschappelijke en sociale positie en functioneren te vertellen. Daarbij kwamen zowel het verleden, het heden als de toekomstverwachtingen aan de orde. Daarnaast zijn nog 14 niet-gebruikers in vergelijkbare maatschappelijke omstandigheden geïnterviewd.

Op basis van deze diepgaande interviews, die op band zijn opgenomen, hebben de onderzoekers de gebruikers ingedeeld in typen, en verschillende fasen van gebruik onderscheiden. Tevens is er een bruikbare sociologische theorie ontwikkeld door de verschillende levensstijlen te relateren aan maatschappelijke voorwaarden voor het beginnen en doorgaan met heroïnegebruik. Uitgangspunt is steeds geweest dat het gebruik van heroïne een rationele vorm van gedrag is voor de gebruikers. Centrale begrippen in de theorie zijn: 'subcultuur' en 'discours' of alledaagse theorie; 'gelegenheidsstructuur' en 'heroïnestructuur'.

Er is een typologie van levensstijlen van heroïnegebruikers ontwikkeld. Bij de blanke Nederlandse mannen werden onderscheiden: de culturele rebellen, de gewezen weekendstappers, de maatschappelijk marginalen en de stadswervers. Bij de blanke Nederlandse vrouwen: de thuisverlaters en de maatschappelijk marginalen. Bij de mannen van Surinaamse afkomst: de meelopers, de zevengramdealers en de thuiskeerders. Ten slotte zijn uitgangspunten geformuleerd voor een integraal heroïnebeleid als consequentie van de resultaten van het onderzoek.

De veranderingen van een bestaande politieke en maatschappelijke definiëring van een probleem is niet eenvoudig. Toch hebben de resultaten van dit onderzoek direct bijgedragen tot een verandering en onderbouwing van politieke uitgangspunten, zowel binnen Nederland als de stellingname van Nederland in internationaal verband. De indruk bestaat dat dit onderzoek een belangrijke onderbouwing voor de typisch Nederlandse, veelzijdige aanpak van het heroïnegebruik is geworden, vooral ook via de Interdepartementale Stuurgroep Alcohol en Drugbeleid.

4. Een voorbeeld van een onderzoek van gemengd karakter

Met name omdat het onderwerp weer politiek actueel is geworden heb ik als voorbeeld het onderzoek naar de 'Pas 65' gekozen. Bij de invoering van Pas 65 in 1975 is aan de Tweede Kamer toegezegd, dat na een periode van 5 jaar de (neven)effecten voor bejaarden nagegaan zouden worden via een evaluatieonderzoek. Indertijd werd namelijk een

potentieel gevaar van discriminatie of stigmatisering van bejaarden door de Pas 65 gesignaleerd. Tevens speelde rond 1980 in het kader van 'Heroverwegingsvoorstellen' in politieke en ambtelijke kringen de gedachte om op die manier ruim 50 miljoen gulden te besparen op de rijksoverheidsuitgaven.

De probleemstelling luidde:

1. Het nader analyseren en bijeenbrengen van bestaande gegevens c.q. inzichten over het functioneren van Pas 65 in één overzicht (secundaire analyse van gegevens over bezit en gebruik).

2. Het onderzoeken van het oordeel van het publiek over Pas 65. Met name gaat het daarbij om de vraag in hoeverre Pas 65 als een discriminerende voorziening wordt beleefd, die er enerzijds toe leidt dat bejaarden duidelijker als zodanig herkenbaar zijn en daardoor anders behandeld worden, en die anderzijds tot gevolg heeft dat de bevolking (het publiek) zich achtergesteld voelt bij de bejaarden (omnibusenquête).

3. Het in een later stadium in een onderzoek onder bejaarden zelf aan de hand van nieuwe gegevens onderzoeken van hetgeen in de onder 1 en 2 genoemde onderdelen onbeantwoord bleef. Daarbij wordt met name gedacht aan het gebruik (zowel direct als indirect) en het subjectief beleven van Pas 65 (problemen, klachten, suggesties, wensen, bijzondere ervaringen. Gegevens werden via een oproep in de media verzameld).'

Mede door de resultaten van dit onderzoek is in de afgelopen kabinetsperiode Pas 65 als voorziening gehandhaafd. Op plaatselijk niveau zijn de kortingsmogelijkheden vergroot voor sociaal-culturele voorzieningen. Op dit moment wordt echter weer door de minister van WVC overwogen of het afschaffen van Pas 65 tijdens deze kabinetsperiode een politiek en maatschappelijk verantwoord besluit zou zijn. De integratie van Pas 65 en de 60/65+ kaart van de NS is opnieuw aan de orde gesteld, tot nu toe zonder resultaat.

5. Slotsom

De gekozen voorbeelden zijn alle drie primair gericht op politieke uitgangspunten of besluitvorming. Deze keuze heb ik gemaakt omdat de effecten van dergelijk onderzoek moeilijk concreet aan te tonen zijn. Uit het voorgaande blijkt dat zowel kwalitatief, kwantitatief, als onderzoek van gemengd karakter politiek effect kan hebben. Voorwaarde is echter, dat de resultaten op toegankelijke wijze gepresenteerd worden. Dit is overigens ook de belangrijkste reden waarom door het ministerie van WVC de reeks 'Onderzoek en Perspectief' uitgegeven wordt, waarin onderzoeksresultaten op beknopte en toegankelijke wijze samengevat worden. Inmiddels zijn 6 publikaties te verkrijgen bij het Distributiecentrum voor Overheidspublicaties te Den Haag. Het deeltje 'Ouderenbeleid onder Vuur', dat op basis van het rapport 'Ouderenbeleid gewogen' van het IVA en het ITS is geschreven, heeft bij voorbeeld nogal wat publicitaire aandacht gekregen.

Geraadpleegde literatuur

- Reubsæet, T.J.M., en J.A. Kropman, *Surinaamse migranten in Nederland*. ITS, 1982.
- Janssen, O., K. Swierstra, m.m.v. P. Barneveld, *Heroïnegebruikers in Nederland, een typologie van levensstijlen*. Criminologisch Instituut, RUG, 1982. Een samenvatting van dit 700 p. tellende rapport, verzorgd door I.J. van Wijk, is uitgegeven door het ministerie van WVC en verkrijgbaar bij het Distributiecentrum Overheidspublicaties, 1984.
- Melief, W., *Pas 65, een paspoort voor een gelukkige levensfase?* NIMAWO, 1983.